

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและปัญหา

มนุษย์กับสภาพแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน และในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากอีกฝ่ายหนึ่ง เสมอ พฤติกรรมมนุษย์จะแปรเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม เมื่อใดก็ตามที่สภาพแวดล้อมของ เคนหะซุมชน เช่น พื้นที่บริเวณ เขตที่พักอาศัยและองค์ประกอบต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป เรา จะพบว่า พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยทั้งในด้านการรับรู การเรียนรู้ และการ ใช้งานที่ก็จะแปร เปลี่ยนไปด้วย ลักษณะดังกล่าวได้เกิดขึ้นใน เคนหะซุมชนที่พักอาศัย ราชการรถไฟหมักกะสน์ อันเป็น เคนหะซุมชนหนาแน่นในเมือง ซึ่งพบว่ามีปัญหา หลายประการ เกิดขึ้น เช่น พื้นที่บริเวณที่พักอาศัยถูกแบ่งแยก มีความสกปรก- พลาญ มีความอึดอัดมากขึ้น ปัญหาเหล่านี้มีผลในทันทีที่ภายนอกอาคารบางบริเวณ แหบจะไม่มีผู้ไปใช้ประกอบกิจกรรมใด ๆ หรือทำให้มางบริเวณมีผู้ไปใช้ประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นถนนที่สัญจรไปมา การศึกษาพฤติกรรมในสภาพ แวดล้อมกายภาพต่าง ๆ กัน จะทำให้เข้าใจถึงความต้องการของผู้อยู่อาศัย และนำไปปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อยู่อาศัยใน เคนหะซุมชนหมักกะสน์นี้ได้มากที่สุด

เมื่อกล่าวถึง เคนหะซุมชนที่พักอาศัยราชการรถไฟหมักกะสน์ จะมีเพียง ส่วนน้อยที่พอจะนึกถึงสภาพของ เคนหะซุมชนแห่งนี้ แต่ถากล่าวถึงสี่แยกหมักกะสน์ ส่วนใหญ่แล้วจะนึกออกทันที และมีมีโนภาพถึงป้ายโฆษณาที่มีขนาดใหญ่โต และ บริเวณสี่แยกที่รถติด อัดทึบ และสับสน แต่เวียนแควไม่ตัดทรุคโถมหลังป้าย

โฆษณาอันใหญ่โต หรือหลังรั้วไม้เก่า ๆ ที่ล้อมรอบสี่แยกดังกล่าวนี้ ก็คือเคหะชุมชนที่หักพังงานรถไฟมัทกะสัน. ซึ่งเป็นเคหะสวัสดิการที่ก่อสร้างมานานกว่า 30 ปี หรือมีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า นิคมมัทกะสัน

สาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเคหะชุมชนนี้เปลี่ยนแปลงไป คือ การคิดถนนผ่านชุมชน ทำให้มีถนน 3 สาย คือ ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ถนนนาเนาเหนือ และถนนนิคมมัทกะสัน คิดถนนและแบ่งพื้นที่บริเวณเคหะชุมชนมัทกะสันออกเป็น 4 เขต ถึงแม้ว่าการคิดถนนดังกล่าวจะยังประโยชน์ให้การคมนาคมในเมืองหลวงสะดวกและทั่วถึงขึ้น แต่ก็ทำให้เคหะชุมชนนี้ได้รับผลกระทบโดยตรงมากมาย ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นกับเคหะชุมชนหลายแห่งในต่างประเทศ เช่น เคหะชุมชน Bromford Bridge และ Firs Estate ในเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ ซึ่งถูกถนนหลวงตัดผ่านตลอดแนวเคหะชุมชนยาวถึง 2,150 เมตร มีผลให้ราคาทรัพย์สินต่าง ๆ ค่าลงมาก จากสาเหตุของเสียงรบกวน แสงรบกวน ความสิ้นสะอาดและมลภาวะ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแห่งที่ประสบปัญหาต่างองเดียวกัน และพยายามแก้ปัญหาทั้งทางวิศวกรรม และสถาปัตยกรรมก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

สำหรับกรณีของเคหะชุมชนมัทกะสัน เนื่องจากอาคารคึกคักจนกระทั่งเมื่อ 20 ปีมาแล้ว ผู้อยู่อาศัยอาจประสบพฤติกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมไปบ้างแล้วจากความเคยชิน อย่างไรก็ตามลักษณะทางกายภาพที่พัฒนามาโดยลำดับ ยังมีอิทธิพลต่อผู้อยู่อาศัยในเคหะชุมชนนี้เช่นกัน ประการแรกคือ การถูกแบ่งแยกพื้นที่บริเวณที่พักอาศัยออกเป็น 4 เขต ทำให้ชุมชนขาดการติดต่อกัน ทั้งยังทำให้พื้นที่พักอาศัยลดลงจาก 124 ไร่ เหลือเพียง 62.24 ไร่ อันเป็น

¹David Canter and Terence Lee. Psychology and The Built Environment. (London:Architecture Press Ltd.,1974),p.132

สาเหตุประการหนึ่งของปัญหาเรื่องความหนาแน่น ประการที่สอง คือ ในเวลาต่อมาได้มีการบุกรุกพื้นที่ที่อยู่อาศัยจากบุคคลภายนอก กลายเป็นชุมชนแออัดถึง 3 บริเวณ คือ สลัมโรงเจ สลัมอุรุ และสลัมหนองแถวเจ็ดสิบ เป็นการเพิ่มปัญหาคานความหนาแน่นและความพลุกพล่านขึ้นมาอีก รวมทั้งปัญหาเรื่องความสะอาด และความปลอดภัยอีกด้วย ประการที่สาม คือ องค์ประกอบภายนอก หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายนอกอาคารของแต่ละเขตก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไป สิ่งนี้เองจะมีผลต่อพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยใน แต่ละชุมชนแห่งนี้

แต่ละชุมชนมักจะมีลักษณะทางสังคมที่น่าสนใจ ลักษณะพิเศษประการแรก คือ เป็นกลุ่มสังคมแบบปรุปรุม ผู้อยู่อาศัยจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพาสายสัมพันธ์ ประการที่สอง ผู้อยู่อาศัยมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจไม่ต่างกันมาก ทั้งนี้เป็นเพราะพวกเขาใช้ชีวิตประจำวันเหมือนกัน โดยทำงานในโรงงานมักกะสัน เช่น เดียวกัน จึงทำให้ไม่มีความแตกต่างทางสังคมมากเกินไป

จากลักษณะ เฉพาะทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคมของ แต่ละชุมชนมักกะสันแห่งนี้ เราจะพบว่า ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมในแต่ละเขต นั้น มีใจเป็นความแตกต่างทางลักษณะสังคมของผู้อยู่อาศัย แต่เป็นความแตกต่างทางลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพนอกอาคาร ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในที่นี้สภาพแวดล้อมทางกายภาพภายนอกอาคาร เป็นตัวแปรสำคัญของพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย กล่าวคือ ผู้อยู่อาศัยในแต่ละเขตจะมีการเลือกใช้พื้นที่ต่างกัน ทั้งนี้ในสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของคน ตัวอย่าง เช่น การกีดกัน เวชศาสตร์ในคอนเซ็ปต์ และตลาดอาหารสำเร็จรูปในคอนเซ็ปต์ บนถนนภายในบริเวณชุมชนที่อยู่ต่าง เขตกัน พวกเขาจะไม่ไปใช้พื้นที่บริเวณตลาดที่ห้างสรรพสินค้าแห่งประเทศไทน์โคเคอรี่มไว้ เพราะอยู่ในตำแหน่งที่เช่า

ถึงจากเขตอบ ๆ ไค้ปาก และปัจจุบันไค้แปรสภาพการใช้สอย เป็นชุมชนมรดก
 เอกชนไป อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ ในบาง เขตแทบจะไม่มีกิจกรรมการใช้พื้นที่
 ภายนอกอาคารที่เด่น ๆ เลย นอกจากการใช้พื้นที่เกี่ยวกับกิจกรรมของบ้าน
 เช่น ซักผ้า คากผ้า เลี้ยง เกิด ในบริเวณที่ว่างระหว่างอาคาร ทั้งนี้เป็น
 เพราะสภาพทางกายภาพของบริเวณนั้นไม่ดี เป็นถนนขรุขระ เป็นคัน สิ่ง
 ที่เห็นไค้ชัดก็คือ ยังคงมีการใช้พื้นที่นั้น ๆ แม้จะจัดแบ่งต่อประโยชน์ใช้สอย
 เช่น การถูกรบกวนจากการสัญจรไปมาของรถที่ผ่านเข้าออกบริเวณนั้น เป็นคัน
 และนี่คือสิ่งหนึ่งซึ่งควรไค้รับการปรับปรุงในโอกาสต่อไป ในการปรับปรุงนั้นจะ
 ยึดถือพฤติกรรม ของผู้อยู่อาศัยในด้านการรับรู้ การเรียนรู้ และการใช้พื้นที่
 บริเวณนั้น ๆ เป็นบรรทัดฐาน โดยจะปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายนอก
 อาคารให้สอดคล้องกับพฤติกรรม และความต้องการ ของผู้อยู่อาศัยให้มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 ในแต่ละเขต ตามแนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยจะแตกต่างกันไป
 ตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น เราจำเป็นต้องศึกษาพฤติกรรม ของกลุ่มผู้อยู่
 อาศัยต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ กัน เพื่อให้เข้าใจถึงการรับรู้ หัดค้นหาค
 ความคิดเห็น ปัญหา และวิธีการแก้ปัญหา ตลอดจนไปถึงการใช้พื้นที่ต่าง ๆ
 ของผู้อยู่อาศัยในแต่ละเขต แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ในการวางแผนปรับปรุง
 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในกับ เขตชุมชนแห่งนี้ โดยยึดหลักของความสอดคล้อง
 ระหว่างสภาพแวดล้อมกับพฤติกรรม มนุษย์ เป็นบรรทัดฐาน

นอกจากนี้ยังสามารถนำวิธีการ และขั้นตอนของการศึกษา ไปใช้กับ
 การปรับปรุง เขตชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยในลักษณะเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นชุมชนที่สร้าง
 มานานแล้ว หรือชุมชนแออัดในเมืองที่มีอยู่รอบ ๆ กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน
 ทั้งนี้โดยยึดหลักที่ว่า ควรออกแบบให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย และควร
 ใช้การศึกษาเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ ในการแก้ปัญหาการออกแบบ

แนว เหนือของการศึกษา

ประเด็นหลักของการศึกษา ทั้งที่โลกกล่าวในบทนำแล้วว่า มนุษย์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากอีกฝ่ายหนึ่ง เสมอ แนวความคิดนี้ได้รับความสนใจและอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องในการ ออกแบบ หรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในสอศคคลองและเหมาะสมกับการ ไร้สอยของมนุษย์ อันได้แก่ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยาทางสังคม นักภูมิ- ศาสตร์ นักออกแบบหรือสถาปนิก รวมทั้งผู้อยู่อาศัยเอง ได้มีการตั้งคำถาม ขึ้นมาก เกี่ยวกับ เมืองบริ เวณที่พักอาศัยมีอิทธิพลและสะท้อนถึงพฤติกรรมสังคม แนนหรือ และ อาพาบริ เวณชุมชนมีความหมายต่อระบบสังคมมากน้อยเพียงใด¹ นอกจากนี้มีสถาปนิกบางท่าน เช่น Taylor และ Newman ได้ให้ ความเห็นว่า การ ออกแบบโครงสร้างของจากัดทางด้านพฤติกรรมผู้อยู่อาศัยอย่าง มากมาย และกล่าวแนะว่าการสร้างอาคารในพื้นที่ใด ๆ สามารถมีบทบาทใน การ เสริมสร้างสังคมที่ดีได้² เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทั้งผู้ที่สนับสนุนและคัดค้านได้มีความ เห็นตรงกันว่า สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมีส่วนทำให้เกิด พฤติกรรมที่แตกต่างกันไป

จากความคิดเห็นข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า สภาพแวดล้อมทาง กายภาพมีอิทธิพล เป็นเพียงสถานที่หรือบริ เวณที่ใช้สำหรับกิจกรรมของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีฐานะ เป็นส่วนที่สำคัญต่อกระบวนการของพฤติกรรมด้วย Pahl³ โลกกล่าว

¹D.T. Herbert R.J. Johnston. , Social Areas in Cities: Processes, Patterns and Problems. (New York:John Wiley & Sons, Ltd., 1978), p.23

²Ibid., p.24

³Ibid.

ไว้อย่างชัดเจกว่า สถาบันิกผู้สร้างบ้านหรือผู้วางผัง เคหะชุมชน เป็นผู้ตัดสินใจว่าถนนควรจะตัดไปทางใด ทางใดไม่ควรมีถนน บ้านควรหันหน้าไปทางทิศใด และควรจะอยู่ห่างกัน เป็นระยะเท่าใดนั้น คือ ผู้ที่กำหนดกระบวนการของพฤติกรรมของผู้ที่จะ เขาไปอยู่อาศัยในบ้านนั้น ๆ

จากการที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ ดังกล่าวแล้ว ในทำนองเดียวกัน การศึกษาพฤติกรรม ของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จะทำให้เข้าใจถึงผลกระทบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อมนุษย์ รวมทั้งการตอบสนองของมนุษย์ที่มีการรับรู้ เรียนรู้ และการกระทำ ในสภาพแวดล้อมอย่างไร ข้อมูลดังกล่าวถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการออกแบบ และปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ให้สอดคล้องและ เหมาะสมกับความต้องการของมนุษย์ เพราะ เป็นข้อมูลที่มาจากระบวนการทางพฤติกรรมมนุษย์นั่นเอง

การศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพนอกอาคาร ของชุมชนที่อยู่อาศัยหนาแน่นในเมือง (เคหะชุมชนมีลักษณะสัน) ก็จะดำเนินไปในหลักการ เดียวกัน เพราะพื้นที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาดูกัน ออก เป็น 4 เขต จากการศึกษาของถนนซึ่งผลให้พื้นที่บริเวณที่พักอาศัยในแต่ละเขต และองค์ประกอบชุมชนของแต่ละเขตแตกต่างกันไป ลักษณะทางกายภาพ 2 ประการที่มีความ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้อยู่อาศัยโดยตรง และในการศึกษานี้ยังเป็นตัวแปรสำคัญคือพฤติกรรม ของผู้อยู่อาศัยใน เคหะชุมชนแห่งนี้ ดังนั้นจึงศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในเรื่อง การรับรู้ การ เรียนรู้และการใช้พื้นที่ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพนอกอาคาร ตามแนวทางการศึกษากระบวนการทางพฤติกรรม เพื่อนำข้อมูลด้านพฤติกรรมมาใช้ในการปรับปรุง เคหะชุมชนต่อไป

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมผู้อยู่อาศัยเสมอ ตัวอย่างเช่น การที่ชุมชนถูกถนนตัดผ่าน ระยะทาง

จากที่อยู่อาศัยไปยังสถานที่ต่าง ๆ จะเปลี่ยนแปลง ความสะดวกในการ เดินทาง ไปยังที่ต่าง ๆ ลดลง หรือ มีอาคารแห่งใหม่ในละแวกนั้น เพิ่มขึ้น มีสนามกีฬา หรือศูนย์การค้าแห่งใหม่ สิ่งเหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการใช้พื้นที่ ซึ่งในที่นี้ระบอบการศึกษามาของ Lee, Tagg และ Abbott ในเรื่องผลกระทบของ Motor ways และ Major urban roads ที่ศึกษานชุมชนที่อยู่อาศัย Chiswick¹ อันทำให้ เกิดมีการแบ่งแยกทางสังคม (Social Severance) เกิดขึ้น อันเป็นผลจาก การเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ผลกระทบที่มีอย่างแน่นอน คือ เสี่ยงภัย ควัน และสภาพแวดล้อมเลวลง ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างถนนแบบ ใหม่นี้ ทำให้ไม่สามารถข้ามไปยังฝั่งตรงข้ามได้เลย นอกจากจะใช้ทางไคคิน หรือสะพาน ดังนั้นจึงมีการศึกษาว่าสิ่งนี้จะ เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตทางสังคม ของผู้อยู่อาศัยและทำให้ชุมชนถูกตัดขาดหรือไม่ สมมุติฐาน 2 ประการของผู้ศึกษา คือ ขนาดของชุมชนจะเล็ก และการข้ามไปมาระหว่างสองฝั่งจะลดลง ผล ปรากฏว่าสมมุติฐานข้อที่ 2 ถูกต้อง แต่ในข้อแรกไม่เป็นเช่นนั้น เพราะบาง คนได้ขยายอาณาเขตบริเวณชุมชนของฝั่งคน เขาไปในอีกฝั่ง ทั้งที่กิจกรรมการ ใช้พื้นที่ต่าง ๆ ยังคงเดิม อย่างไรก็ตามผู้ทำการศึกษาก็ได้ตั้งข้อสงสัย เกตว่า การ ที่ผลปรากฏเช่นนั้น เพราะบริเวณทั้งสองฝั่งที่เลือกในการศึกษานั้น นี้สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทเดียวกันอย่างเพียงพอ ถ้าเป็นบริเวณที่ไม่มีลักษณะดังกล่าว เป็นไปได้ที่จะต้องมียลเสียหายที่เกิดจากการถูกแบ่งแยกมากกว่านี้

ลักษณะดังกล่าวได้เกิดขึ้นในเคหะชุมชนมัทกะสัน ซึ่งถูกแบ่งแยก เป็น 4 เขต จากการตัดผ่านของถนน 3 สาย คือ ถนนนิคมมัทกะสัน ถนนเพชร-

¹T.R.Lee, S.K.Tagg and Abbott, "Social Severance by Urban Roads and Motor ways," in Social Areas in Cities: Processes, Patterns and Problems, ed. D.T.Herbert and R.J.Johnston (New York: John Wiley & Sons, Ltd., 1978), pp.273-275

บริศัคิใหม่ และถนนานาเหนือ แคล้งที่แตกต่างจากการศึกษาของ Lee, Tagg และ Abbott ซึ่งเป็นจุดสำคัญ คือ หลังจากการถูกแบ่งเป็น 4 เขต ทำให้ องค์ประกอบทางกายภาพแต่ละ เขตแตกต่างกัน กล่าวคือ ในบาง เขตจะมีองค์ ประกอบชุมชนเพียงพอ เช่น โรงเรียน ตลาด ฯลฯ แต่บาง เขตไม่มีอะไร เลยนอกจากบ้านพักอาศัย ควบ เหนือนี้จึงน่าสนใจศึกษารณีของ เคนะชุมชนมักละ- สันว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพทำให้พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในคาบ การรับรู้ การ เรียนรู้ และการใช้พื้นที่แตกต่างกันอย่างไร และพวกเขามีวิธีคิดแปลง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ให้สอดคล้องกับความต้องการของ เขาคามสถานที่ที่ อาศัยอยู่ให้ได้อย่างไร

เนื่องจาก เคนะชุมชนแห่งนี้ถูกแบ่งเป็น 4 เขต จึงจำเป็นต้อง ศึกษานวทางปรับปรุงการใช้พื้นที่ ในลักษณะที่เอื้อประ โยชน์ต่อผู้อยู่อาศัยมากที่สุด ทั้งนี้โดยวิธีประ เนิบผลสภาพแวดล้อมจากความคิดเห็น ความรู้สึกที่มีต่อสภาพแวดล้อม และสำรวจจำนวนผู้มาใช้หรือมาทำกิจกรรมในบริเวณนั้น ๆ วิธีการดังกล่าว จะทำให้เข้าใจถึง เหตุผลของการ เลือกใช้พื้นที่นั้น ช่วงเวลาที่ใช้ ฯลฯ อัน เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปปรับปรุงบริเวณเดิม หรือจัดระเบียบบริเวณใหม่ ตาม ความต้องการของผู้ใช้ ทั้ง เช่นการศึกษารณี highland Ecuadorian โดย การสัมภาษณ์พหุค่าในคาบทัศนคติ ความคิดเห็นต่อระบบตลาดตามช่วงเวลา (System of Periodic) ที่กำหนดสถานที่และเวลาในการขายตำแหน่งตลาด จากการศึกษาพบความแตกต่างทางพฤติกรรมการค้าขายของพหุค่าที่ค้าขายในระบบ ตลาดตามช่วงเวลา เนื่องจากพหุค่าจำนวนกว่าครึ่ง เป็นคนในถิ่นนั้น ค้าขาย ช่วงหลังเลิกงาน และขายไปตามที่ต่าง ๆ แต่ไม่มีการจกัวันใดขายที่ไหนและ การตัดสินใจขึ้นอยู่กับตัวพหุค่าเอง โดยขึ้นอยู่กับสถานที่อยู่อาศัย เพศ ลักษณะ สืบค้า เงินทุน ความกว้างขวางในสังคม เป็นต้น ควบ เหนือนี้แต่ละคนมีความ แตกต่างกันไป ทำให้เขาปฏิเสธที่จะใช้สถานที่ค้าขายตามแนวความคิดในการขาย

ที่ค้าขายตามสถานที่และเวลาที่กำหนด ดังนั้นการศึกษานี้คือตัวอย่าง Highland Ecuador ทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของการค้าขายและกระแสนักกิจกรรมของพ่อค้าในระบบตลาด (Periodic market) แทนที่จะใช้การกำหนดรูปแบบโดยอาศัยทฤษฎีที่ตั้งทาง เศรษฐกิจ เป็นหลัก¹ ในทำนองเดียวกัน การพัฒนาและปรับปรุง เรื่องการใช้พื้นที่ภายนอกอาคารของชุมชนมักกะสัน ก็จะมีคิหลักให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยของคนส่วนมากในมากที่สุด

โดยทั่วไปแล้ว ระบบพฤติกรรมมนุษย์มีองค์ประกอบด้วยกันหลายประการ เช่น ตัวมนุษย์ บุคคลสภาพ กลุ่มสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามการศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยใน เชนะชุมชนมักกะสันนี้ ไม่ได้นำตัวแปรทางสังคมมาวิเคราะห์พฤติกรรม เพราะโครงสร้างทางสังคมโดยรวม เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ แทบไม่มีความแตกต่างกันนั่นเอง คงจะศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งการศึกษาในแนวเดียวกันนี้ในประเทศเรายังมีการศึกษากันไม่มากนัก ตัวอย่างการศึกษาในเมืองไทย เช่น การศึกษาเปลี่ยนแปลงหน่วยพักอาศัยในแฟลคการ เชนะแห่งชาติให้เหมาะสมกับพฤติกรรม การอยู่อาศัย เช่น การปูพื้นเพิ่มเติม ติดเหล็กค้ำมุงลวด การย้ายตำแหน่งสวิทซ์และปลั๊กไฟ เป็นต้น² หรือการใช้ของค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เฟอร์นิเจอร์ ตู้เสื้อผ้า ฯลฯ

¹R.J.Bromley, "Trader Mobility in Systems of Periodic and Daily Markets", in Geography and The Urban Environment Vol 3. ed. D.T. Herbert and R.J.Johnston. (New York: John Wiley & Son, Ltd., 1980) p.162

²วิมลสิทธิ์ พยายามกร, พฤติกรรมของคนอยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม ภายภาพของ เชนะสูง เชนะหน้แบบแฟลคกินแดง หน้ชววง ประจันไชน้ และ มชนไค (กทม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) หนา 72 - 74.

เพื่อค้นพื้นที่ภายในแฟลคพักอาศัยให้เหมาะสมต่อการใช้สอย¹ แสดงให้เห็น
เฉพาะ เรื่องความไม่สอดคล้องของถาวร ออกแบบสภาพกายภาพกับพฤติกรรมมนุษย์
โดยมนุษย์พยายามคัดแปลงสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับความถาวร เหล่านั้น
สภาพที่พอจะอำนวยความสะดวกเท่านั้น ทั้งนี้ตัวอย่างการศึกษาการปรับปรุงสภาพ
แวดล้อมกายภาพที่สอดคล้องกับความถาวรมนุษย์ที่ใช้ประกอบการศึกษารังนี้
จึง เป็นตัวอย่างการศึกษาที่ศึกษากันในต่างประเทศแทบทั้งสิ้น

เพื่อให้การศึกษา เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพให้สอดคล้อง
กับความถาวรของผู้อยู่อาศัย เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงน่าสนใจศึกษา
ให้ลึกซึ้งไปอีกว่า ตัวอย่างทางด้านสถาปัตย์ ๒ ประการ คือ ธนาคันต์ที่บริเวณที่พัก
อาศัยในแต่ละเขตและองค์ประกอบชุมชนของแต่ละเขต มีผลต่อกระบวนการทาง
พฤติกรรมในด้านการรับรู้สภาพแวดล้อม การเรียนรู้สภาพแวดล้อมและพฤติกรรม
การใช้พื้นที่อย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลทางพฤติกรรมที่แตกต่างกันของผู้อยู่อาศัย
มาประมวลหาแนวทางที่คิดว่า เหมาะสมที่สุดต่อการพัฒนา क्षेत्रชุมชน

การรับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ คือ กระบวนการรับทราบสภาพ
แวดล้อมรอบ ๆ ตัวมนุษย์ว่าคืออะไร การเรียนรู้สภาพแวดล้อมก็คือกระบวนการ
ภายในจิตใจมนุษย์ในการตีความหมาย หรือประเมินผลสภาพแวดล้อมจาก
ความคิด ความทรงจำ และความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ส่วนพฤติ-
กรรมการใช้พื้นที่ หมายถึง การกระทำที่สนอง หรือแสดงออกในการใช้สอยพื้นที่
เพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในสอดคล้องกับความถาวรของมนุษย์

¹ วิมลสิทธิ์ ทรายนกร, สภาพทางพฤติกรรมในการใช้สอยภายใน
แฟลคเคหะสงเคราะห์ : คิระแกง หนองขวาง ประชานิเวศน์ และม่อนไก่.

(กทม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) หน้า 142-144.

แนวเหตุผลของการศึกษาการรับรู้สภาพแวดล้อม มนุษย์จะรับรู้

สภาพแวดล้อมกายภาพ จากความหมายทางสัญลักษณ์ (Symbolic Meaning) ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อมนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ จะมีสัญลักษณ์คือการรับรู้ที่คงที่ แน่นนอน และสามารถกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ได้¹ เช่น การปรับปรุง Paul Revere Mall ในชุมชน North End บริเวณแห่งนี้เป็นบริเวณโบราณสถาน และนักท่องเที่ยวจะเข้าชมบริเวณอนุสาวรีย์แห่งนี้ในการอ้างอิงตำแหน่งต่าง ๆ ของชุมชน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังรับรู้ว่าเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยเหล่านี้ ทัศนคติของทีละเล็กและทีละน้อยทาง ๆ ไถ่มา คั้งนั้นเพื่อให้ออกคละองกับพฤติกรรมมการรับรู้ของผู้อยู่อาศัยในการปรับปรุงบริเวณดังกล่าว จึงมีคถือเอาสัญลักษณ์ความเป็นโบราณสถานคงไว้สำหรับชุมชนแห่งนี้²

สัญลักษณ์ของบางสถานที่เกิดไ้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นประจำในสถานที่นั้น และเป็นที่ยอมรับกัน เฉพาะกลุ่มสังคมบางกลุ่มเท่านั้น นอกจากนี้ การที่กิจกรรมเป็นสัญลักษณ์ของบริเวณบางแห่ง ทำให้ยากที่จะโยกย้ายตำแหน่งกิจกรรม กังค้วอุงการปรับปรุง Roanoke Park ในเมือง Raleigh ในนอร์ธคาโรไลนา จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชน ปรากฏว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนกลุ่มใหญ่ มีความต้องการโยกย้ายตำแหน่งของสนามบาส เคมบอลทั้งหกในสวนสาธารณะแห่งนี้ออกไป เพื่อความสงบและความน่าพักผ่อน แคนลุมวียร่นไมป็นขอมแนวากลุ่มยู่ค้ำเป็นการปรับปรุง เสนอใหม่บริเวณสนามบาส เคมบอลในที่อื่น ๆ

¹William H. Ittelson, et al., An Introduction to Environmental Psychology. (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1974), pp.105 - 119.

²Randolph T. Hester, Jr. Neighborhood Space. (Pennsylvania: Dowden, Hutchonson and Ross, inc., 1975), p.58.

ที่ต่ำกว่าอีกมากก็ตาม ในที่สุดในการปรับปรุงครั้งนี้ได้คงตำแหน่งของกิจกรรมไว้ตามเดิม เนื่องจากสวนสาธารณะแห่งนั้นมีความหมายทางสัญลักษณ์ (Symbolic Meaning) เป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ใช้ทุกกลุ่มว่าเป็นสนามบาสเกตบอล และแม้ว่าผู้คนส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปปีแล้วปีเล่า แต่กิจกรรมก็ยังดำเนินต่อไปดังกล่าว นับเป็นการปรับปรุงพื้นที่ภายนอกอาคารที่สอดคล้องกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้อยู่อาศัยอย่างมาก

นอกจากนี้ กลุ่มสังคมที่มีฐานะแตกต่างกัน จะมีการรับรู้สภาพแวดล้อมต่างกันไม่ไค้ เช่น จากการศึกษาของ Doughty เกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมในชุมชนลิมา พบว่า บริเวณแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่ว่างสำหรับเล่นกีฬาที่มีชื่อเรียกตามชื่อผู้นำที่บริเวณนั้น เป็นครั้งแรก ชื่อดังกล่าวเป็นที่รับรู้เฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยเท่านั้น ส่วนกลุ่มผู้มีรายได้อันกลางและรายได้น้อยในชุมชนแห่งนี้ไม่มีใครรู้จักชื่อบริเวณนั้นเลย เนื่องจากการรับรู้ในเรื่องชื่อแตกต่างกันไปตามกลุ่มอยู่อาศัยดังกล่าว ดังนั้นจึงต้องใช้ชื่อเรียกสถานที่แตกต่างกันไปตามการรับรู้ของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้แต่ละกลุ่มจะได้ภาพที่ตรงกัน เมื่อกล่าวถึงบริเวณนั้น¹

Jane Jacobs ได้เสนอแนะความคิดเห็นลงในหนังสือ *Death and Life of Great American Cities* เกี่ยวกับการปรับปรุงชุมชนแห่งหนึ่งในอเมริกาว่าห้องประชุม หอศิลป์ หรือสโมสร ที่จัดขึ้นในบริเวณสาธารณะและศูนย์ชุมชนนั้นไม่ไค้สื่อความหมายของความเป็นเจ้าของ และควรมีส่วน

¹Amos Rapoport. Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment, Approach to Urban Form and Design. (New York: Pergamon Press, 1977), pp.120 - 121.

ร่วมในอาคาร เหล่านี้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในทางตรงกันข้าม บริเวณทาง
เท้า บาริ ทรอกและชอยต่าง ๆ จะสื่อความหมายของความเป็นสาธารณะ
และความเป็นเจ้าของมากกว่า เนื่องจากผู้ใช้ส่วนใหญ่ได้หาความสะดวกบริ-
เวณแห่งนี้ พบปะเพื่อนฝูง และมีโอกาสพิเศษต่าง ๆ ในบริเวณนี้ทุกวัน ดังนั้น
ในการปรับปรุงบริเวณศูนย์ชุมชนจึงควรพยายามสร้างความรู้สึก และสื่อความ
หมายของความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้น

จากตัวอย่างการปรับปรุงต่าง ๆ จะพบว่า การปรับปรุงสภาพแวดล้อม
มีบทบาทมากต่อสถาปนิกและนักวางแผน ในการออกแบบและปรับปรุงสภาพแวด-
ล้อม เพราะการปรับปรุงผลต่อพฤติกรรมมนุษย์เป็นอย่างมาก บริเวณหรือสถานที่
แห่งใดที่ผู้ใช้รับรู้ว่าเป็นเหมาะสมต่อพฤติกรรมของเขา เหล่านั้น ถ้ามีการ เปลี่ยน
แปลงหรือปรับปรุงที่ไม่ถูกต้องย่อมขัดกับพฤติกรรมของผู้ใช้เหล่านั้น

แนว เหตุผลของการศึกษากการ เรียบนสภาพแวดล้อม ในส่วนที่
เกี่ยวกับพฤติกรรมกการ เรียบนนั้นความคิดเห็น ความรู้สึก ความทรงจำ บท
เรียบต่าง ๆ และการ เรียบนสัณดุลักษณะเป็นกระบวนการสำคัญในจิตใจมนุษย์ที่
ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ได้มีส่วน เขารวมกิจกรรม การ เขาใจถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับกระบวนการทางการ เรียบนนั้น เพื่อหาข้อ

¹Randolph T. Hester, Jr. Neighborhood Space. (Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross, inc. 1975), pp. 60 - 61.

²Jon Lang et al., Design for Human Behavior: Architecture and The Behavioral science. (Pennsylvania Dowden, Hutchinson and Ross, inc, 1974) pp. 89 - 90.

พิจารณาว่าเราใคร่เรื่องเกี่ยวกับโลกได้อย่างไร และสามารถดัดแปลงใช้
ความรู้นี้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพได้อย่างไรบ้าง

ในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเคหะชุมชนนั้น ถ้า
ได้มีการศึกษาในเรื่องพฤติกรรมการ เรียนรู้ของผู้อยู่อาศัยก่อน จะทำให้การ
ปรับปรุงมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อยู่อาศัย เช่น เด็ก
ที่เติบโตขึ้นในบ้านที่ใหญ่โตหรูหรา ย่อมมีความรู้สึกในค่านความงามต่างไป
จากเด็กที่เติบโตในบ้านที่คับแคบ¹ ดังนั้นการ ออกแบบหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม
ทางกายภาพจึงมีความจำเป็นต่อง เราใจถึงความคิดเห็นของผู้อยู่เหล่านั้นด้วย

นอกจากนี้การ เรียนรู้สามารถถ่ายทอดทัศนคติของกลุ่มสังคม เกี่ยว
กัน ที่มีต่อกลุ่มอื่น เช่นชาวออสเตรเลีย เรียนจะมีความรู้สึกว่า ชาวอเมริกันนั้น
ความสกปรก น่ากลัว และไม่เป็นที่รัก ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้มีมานานและแทบ
จะเหมือนกันทุกคน² ลักษณะดังกล่าวทำให้เข้าใจในทัศนคติโดยผ่านพฤติกรรม
การ เรียนรู้ และทัศนคติดังกล่าวจะเป็นข้อมูลสำคัญในการแก้ปัญหาต่อไป

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ข้อมูลจากการ เรียนรู้ ทำให้ผู้ศึกษาวางไป
ดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและกายภาพ อันเป็นแนว
ทางการปรับปรุงอย่างหนึ่ง ลักษณะนี้เห็นได้จากการศึกษาของ Kuper ใน
เคหะชุมชนที่พักอาศัยแห่งหนึ่ง ซึ่งผู้อยู่มีความรู้สึกว่าสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัย
ขาดสิ่งที่ตนเองต้องการ เขาพบว่า กลุ่มผู้อยู่ที่อยู่นานไกลจากรานค้าชุมชน

¹Jon Lang. Design for Human Behavior: Architecture and The Behavioral Science. (Pennsylvania:Downden Hutchinson & Ross, inc., 1974), pp.89-90.

²Amos Rapoport. Human Aspect of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design. (New York: Pergamon Press, 1977), pp.122-123.

มักจะชอบมีของใช้และอาหารจากเพื่อนบ้าน และจะฝากเพื่อนบ้านให้ช่วยเลี้ยง
บุตรของตน เมื่อมีกิจกรรมนอกบ้าน จะเห็นโล้วองคัมภ์ระกอบทางกายภาพของ
ชุมชนมีผลต่อพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้อยู่อาศัย และผู้อยู่อาศัยเองได้พยายาม
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพดังกล่าว

นอกจากนี้การศึกษาพฤติกรรม การเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจถึงทัศน-
คติที่มีต่อสภาพแวดล้อม จะเป็นประโยชน์อย่างมีนัยต่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อม
ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Henry
Sanoff ซึ่งใช้การทดสอบทัศนคติในการค้นหาความต้องการต่าง ๆ ของผู้ใช้
อาคารที่เขาออกแบบ ทำให้ทราบว่าผู้ใช้ส่วนใหญ่ไม่พอใจในประโยชน์ใช้สอย
ต่าง ๆ ในอาคารที่เขาออกแบบ² ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาถึงความคิด
ในการที่จะย้ายหาที่อยู่ใหม่ของผู้อยู่อาศัยในแฟลต เคนะสงเคราะห์ในประเทศไทย
ซึ่งมีผู้คิดที่จะย้ายออกจากหน่วยพักอาศัยของตนเป็นจำนวนมากนั้น ทำให้ทราบว่า
สาเหตุมาจากผู้ใช้เหล่านั้นรู้สึกว่าการพักอาศัยของตนคับแคบแออัด และไม่สา-
มารถขยับขยายใดนั้นเอง³

007453

¹Robert Gutman, "Site Planning and Social Behavior" in Environmental Psychology: Man and His Physical Setting, ed., Harold M. Proshansky et, al, (New York: Holt, Rinehart and Winston, inc., 1970), pp. 514 - 517.

²Randolph T. Hister, Jr., Neighborhood Space. (Pennsylvania: Downden, Hutchinson and Ross, inc., 1975) p. 160.

³วิมลสิทธิ์ นพบางกูร, พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม
กายภาพของ เคนะสงเคราะห์แบบแฟลต. คินคัง ห้วยจვาง ประชาชนิเวศน์ และ
บ่อนไถ. (กทพ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523)
หน้า 97.

ความเหมาะสม ความต้องการต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมกายภาพ สามารถศึกษาได้จากพฤติกรรมของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ การศึกษาดังกล่าว เรียกรหัสสภาพแวดล้อมกายภาพ เป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการออกแบบให้สอดคล้องกับพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาดังกล่าว เรียกรหัสสภาพแวดล้อมจึงมีความสำคัญมากที่จะทราบถึงความต้องการ ที่แท้จริงที่ซ่อนเร้นในจิตใจมนุษย์

แนว เหตุผลของการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ ในการออกแบบหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพให้สอดคล้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในการใช้พื้นที่นั้น ต้องเข้าใจถึงประเภทของผู้ใช้ จำนวนผู้ใช้ กระบวนการเคลื่อนไหว อาณาบริเวณของการใช้พื้นที่และสภาพแวดล้อม เพราะในกระบวนการกิจกรรมมีการกระทำเฉพาะที่มีจุดมุ่งหมายผู้ทำกิจกรรมจะพิจารณาสภาพแวดล้อมที่สามารถทำให้เขามุ่งมั่นมุ่งหมายในการทำกิจกรรมได้ ถ้าบริเวณพื้นที่กายภาพใดไม่อาจบังผลต่อกิจกรรมได้ เขาก็จะเปลี่ยนบริเวณใหม่และความสัมพันธ์ต่อพื้นที่นั้นจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในบางกรณีมีการพยายามดัดแปลงกิจกรรมนั้นให้เข้ากับพื้นที่ดังกล่าว

ในการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของมนุษย์ ควรพิจารณาในเรื่องระบบของกิจกรรม (Activity systems) ซึ่งหมายถึง การศึกษาสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่หนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงการใช้พื้นที่ของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งขอจากที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่

จุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของกรมาใช้พื้นที่ภายนอกอาคาร คือ เพื่อตอบสนองความต้องการของทางคาบสังคม และจิตวิทยา เช่น การโคเรียนโคปรสสมการณ และมีการ เปรียบเทียบสิ่งใหม่ ๆ จากสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นหรือเข้าร่วมในกิจกรรมในพื้นที่ภายนอก เหล่านั้น ดังตัวอย่างการศึกษาของ

Robin C. Moore ซึ่งวิเคราะห์การใช้พื้นที่ว่างในชุมชน Lenox-Camden อันเป็นชุมชนที่ทัศนียภาพขนาดประมาณ 300 ไร่ของชุมชนผู้มีรายได้น้อยแห่งหนึ่ง พบว่าเด็ก ๆ ใคมาใช้พื้นที่ว่างบริเวณนี้ ทำกิจกรรมการเล่น ที่เกี่ยวข้องกับการเล่นรูทางสังคม จินตนาการ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเจริญของเด็กโดยตรง จากการศึกษาจึงเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงและออกแบบพื้นที่ว่าง ซึ่งเป็นสนามเด็กเล่น ว่าไม่ควรอยู่ห่างจากบ้านพักเกิน 100 เมตร และไม่ควรมีอุปสรรคที่กำหนดกิจกรรมการเล่นเฉพาะเกินไป ควรจะเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ เขาถึงและมองเห็นได้ง่ายจะคงมีสิ่งสนับสนุนให้เกิดจินตนาการในการเล่น เกิดความคิดสร้างสรรค์และบริเวณที่เล่นควรให้เหมาะสมต่อทุกกลุ่มอายุที่สามารถเล่นได้ในพื้นที่จะเห็นใจว่าการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ทำใหม่ก็ออกแบบมอง เห็นความต้องการของผู้ใช้พื้นที่และสามารถปรับปรุงโครงสร้างตามความมุ่งหมายของผู้ใช้

อย่างไรก็ตามในการใช้พื้นที่บางแห่งจะพบข้อยกเว้นว่า บริเวณสนามเด็กเล่นหรือบริเวณที่โล่งที่จัดเตรียมไว้เพื่อการพักผ่อน ไม่เป็นที่นิยมหรือเข้าไปใช้ แต่กลับไปนิยมใช้ในบริเวณที่อื่นแทน ตัวอย่างเช่น การศึกษาของโครงการพัฒนาการเคหะ Turnkey III โดย Henry Sanoff และ John Dickerson ใคหาการศึกษาพบว่า เด็ก ๆ มักจะมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่นตามบริเวณถนน ทางเหวมากกว่าบริเวณสนามเด็กเล่น และสวนที่จัดเตรียมไว้ให้ โดยเฉพาะบริเวณ cul-de-sacs จะมีจำนวนเด็กไปใช้มากที่สุด เนื่องจากไม่ถูกรบกวนจากรถยนต์ และใกล้บริเวณบ้านพักมากกว่าบริเวณสนามเด็กเล่น นอกจากนี้กิจกรรมการเล่นต่าง ๆ มักจะสอดคล้องกับบริเวณถนน หรือทางเหวมากกว่าในสนามเด็กเล่น เพราะเด็ก ๆ มักชอบ

¹David Canter and Terence Lee. Psychology and The Built Environment. (London: The Architectural Press, Ltd., 1974), pp. 118 - 131.

กับจักรยาน จักรกุ่มวิ่ง เล่นและ เล่นฟุตบอล

ลักษณะของพฤติกรรมกรรมการใช้พื้นที่ ซึ่งจัดแบ่งกับบริเวณที่จัดเตรียมไว้ให้ก็มีเสมอใน คณะชุมชนที่พักอาศัย เพราะมีสาเหตุมามากมายที่ทำให้บางบริเวณมีกิจกรรมต่าง ๆ มากเป็นพิเศษ และบางบริเวณก็เงียบเหงาเสียก็มีการปรับปรุงที่ควรคนหาสาเหตุเหล่านั้นใหม่ โดยทั่วไปแล้วสาเหตุดังกล่าว นอกเหนือจากความต้องการพื้นฐานแล้ว ความปลอดภัย เป็นความต้องการอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ใช้อาณาบริเวณที่บางบริเวณเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษา คณะชุมชนบ้านแถวสำหรับผู้มีรายได้น้อยชาวผิวดำในบัลติมอร์ ปรากฏว่า กลุ่มผู้ใช้เหล่านี้นิยมใช้พื้นที่ว่างหน้าเรือนแถวของคน ซึ่ง เป็นทางเท้าและถนน มากกว่าในส่วนที่โล่งหลังอาคาร ทั้งนี้เป็นเพราะนอกจากจะมีโอกาสพบปะเพื่อนฝูงได้มากกว่าแล้ว บริเวณหน้าเรือนแถวยังมีไฟฟ้าถนน และตำรวจคอยตรวจความเรียบร้อยเป็นประจำ ผู้ใช้จึงมีความรู้สึกที่บริเวณนี้ปลอดภัยกว่าที่โล่งหลังอาคาร ในการเสนอแนะการปรับปรุงของกลุ่มศึกษา ได้ให้ความเห็นว่าควรจัดพื้นที่หน้าเรือนแถวเป็นพื้นที่พักผ่อน และจัดสร้างอุปกรณ์ในการเล่นสำหรับเด็กเล็ก รวมทั้งจัดการติดตั้งไฟฟ้าเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีความปลอดภัยตอนกลางคืน²

นอกจากนี้พฤติกรรมกรรมการใช้พื้นที่จะไม่ต่างกันมาก เมื่อพื้นที่ภายนอกนั้น เป็นบริเวณที่กลุ่มสังคมเดียวกัน ฐานะสังคมเหมือนกันมาใช้ ตัวอย่าง

¹Randolph T. Hester, Jr. Neighborhood Space. (Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross, inc., 1975), pp.29-32.

²Sidney N. Brown, "Recreational uses of spaces: An inner City Case study "in Man-Environment Interactions: Evaluations and Applications Part 2, ed. Danile H. carson, (Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross, inc., 1974), pp.153-166.

เช่น จากการศึกษาของ Permela Dinkel, ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบการใช้พื้นที่ว่างในเขตชุมชนคนผิวขาวและคนผิวดำ ซึ่งพบว่ากลุ่มคนผิวดำมักใช้พื้นที่ว่างในเขตชุมชนของตนมากกว่าคนผิวขาว แม้จะมีฐานะทางสังคมใกล้เคียงกัน พวกกลุ่มที่มีฐานะทางสังคมค่อนข้างต่ำมักจะใช้พื้นที่ว่างใกล้บริเวณที่พักของตนในลักษณะเกี่ยวกับกิจกรรมของบ้าน (Home based) เช่น ตากผ้า พักงานบ้าน เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นคนผิวดำหรือคนผิวขาว² ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาเปรียบเทียบตัวแปรทางสังคม ในการปรับปรุงชุมชนที่พักอาศัยในเมืองของกองวางแผนชุมชนบัลติมอร์ พบว่า กลุ่มฐานะทางสังคมที่ต่ำมักใช้พื้นที่หน้าบ้านพัก เช่น ถนน ทางเท้าสำหรับกิจกรรมส่วนตัว การดูแลกลุ่มฐานะทางสังคมระดับกลาง มักใช้พื้นที่ว่างที่จัดไว้โดยเฉพาะ ซึ่งมีความเป็นลักษณะในการประกอบกิจกรรมส่วนตัว³

การศึกษาพฤติกรรมของการใช้พื้นที่ภายนอกอาคารให้ประโยชน์ต่อผู้ออกแบบ และวางแผนปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพราะสามารถเข้าใจถึงความสอดคล้อง และกระบวนการใช้พื้นที่ต่าง ๆ อย่างมีระบบ ผู้ใดมาใช้ ทำสิ่งใด บริเวณใดที่เหมาะสมจากสาเหตุอะไร ดังนั้นการศึกษาถึงพฤติกรรมของการใช้พื้นที่จึงช่วยให้เห็นรายละเอียดต่าง ๆ ของการใช้พื้นที่ว่างเหล่านั้น

แนว เหตุผลของการศึกษา เรื่องพฤติกรรม ในสภาพแวดล้อมกายภาพนอกอาคาร ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งแก่นวเหตุผลและตัวอย่างการศึกษา เรื่องผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรมมนุษย์ องค์ประกอบทางกายภาพ และการตอบสนองของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมในด้านการรับรู้ การเรียนรู้

¹ Randolph T. Hester, Jr., Neighborhood Space. (Pennsylvania: Dowden Hutchinson and Ross, inc., 1975) p.32.

² Ibid., pp.153-166

³ Ibid.

และการใช้พื้นที่สิ่งเหล่านี้จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้น
ในสภาพแวดล้อมกายภาพนอกอาคาร ของชุมชนที่พักอาศัยหนาแน่นในเมือง หรือ
เคหะชุมชนมักกะสัน และเป็นแนวปฏิบัติในการวางแผนปรับปรุงสภาพแวดล้อม
กายภาพของ เคหะชุมชนนี้ดังนี้

1. ในการวางแผนปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพของ เคหะชุมชนแห่งนี้ ควรทราบถึงการรับรู้สภาพแวดล้อมของผู้อยู่อาศัยว่ารู้จักสภาพแวดล้อมอย่างไร และมีความเป็นไปไคว่าผู้อยู่อาศัยจะรู้จักสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จากการประชุมกิจกรรมและความคุ้นเคยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้น
2. ควรศึกษาถึงทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสภาพแวดล้อมกายภาพในเรื่องขนาดพื้นที่ การถูกแบ่งแยก ความปลอดภัย และความเป็นมิตรของเพื่อนบ้าน ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของสภาพแวดล้อม และความพอใจของผู้อยู่อาศัยในเขตที่มีความหนาแน่นประชากร มีองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชน และกิจกรรมต่าง ๆ มาก จะมีทัศนคติที่ไม่ดีคือเรื่องกึ่งกลาง
3. ควรศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้พื้นที่จากระบบกิจกรรมในบริเวณที่พักอาศัยในเขตที่มีพื้นที่ว่าง และสภาพกายภาพของพื้นที่ว่างนั้นว่า เอื้ออำนวยต่อการประโยชน์ใช้สอยมากกว่าบริเวณอื่น ๆ ผู้อยู่อาศัยจะนิยมใช้พื้นที่บริเวณนั้น และพื้นที่ใช้สอยบริเวณนั้นจะเหมาะสมกับการทำกิจกรรมบางประเภท ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมให้เกิดขึ้น ณ บริเวณนั้นด้วย
4. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพในเคหะชุมชนมักกะสันให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเพิ่มขึ้น จำเป็นต้องศึกษาถึงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ของผู้ใช้ในการปรับปรุงและการเลือกตำแหน่งเพิ่มเติมของบริเวณสาธารณะ
ต่าง ๆ ที่บึงชากอญ เช่น สนามเด็กเล่น สนามกีฬา และสาธารณูปการ
ต่าง ๆ และมีความเป็นไปได้ว่า ผู้ใช้ในแต่ละเขตจะเลือกตำแหน่งบริเวณที่
ใกล้เขตที่พักอาศัยของผู้ใช้เหล่านั้น และจากบริเวณสถานที่ที่ผู้ใช้เหล่านั้นรู้จัก
และคุ้นเคย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมกายภาพภายนอก
อาคารของเคหะชุมชนมักกะสันแห่งนี้ ศึกษาจากกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่เป็นพนักงานชั้น-
จึกษาและคนงานซึ่งมีอัตราส่วนของประชากรมากที่สุด ในเคหะชุมชนแห่งนี้
ซึ่งมีถึงร้อยละ 93.26 ของประชากรทั้งหมด พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยที่มี
ต่อสภาพแวดล้อมกายภาพภายนอกอาคารนั้นมุ่งศึกษาถึง การรับรู้สภาพแวด-
ล้อม ที่สัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อม การใช้พื้นที่ในสภาพแวดล้อม ความคิดเห็น
และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ส่วนสภาพแวดล้อมกายภาพนั้นมุ่ง
ศึกษาถึงความแตกต่างทางลักษณะกายภาพของบริเวณที่พักอาศัยซึ่งถูกถนนแบ่ง
แยกออกเป็น 4 เขตด้วยกัน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างทางพฤติกรรม
ของผู้อยู่อาศัยในเขตทั้ง 4 โดยมีรายละเอียดของการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพของ เคหะชุมชนมักกะสันที่แตกต่างกัน
กัน และใช้อ่านวบให้เกดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นภายนอกอาคาร ลักษณะทางกาย-
ภาพที่แตกต่างกัน คือ ขนาดพื้นที่ ความหนาแน่นและองค์ประกอบต่าง ๆ ของ
บริเวณที่พักอาศัยทั้ง 4 เขต

2. ศึกษาตัวแปรทางพฤติกรรมในสภาพแวดล้อมบางประการที่อาจมีผลต่อพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย คือ ตำแหน่งที่พักอาศัยของผู้ที่มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในอาคารรวมทั้งมาจาก เขตที่พักอาศัย เขตใด

3. ศึกษาถึงตัวแปรทางสังคม บางประการที่อาจมีผลต่อพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และขนาดครอบครัวของผู้อยู่อาศัย

4. ศึกษาถึงความแตกต่างของการรับรู้สภาพแวดล้อมภายในภาพภายนอกอาคารของผู้อยู่อาศัยในแต่ละเขต จากความคุ้นเคย และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมภายในภาพ

5. ศึกษาถึงความแตกต่างทางทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในเขตทั้ง 4 ที่มีต่อสภาพแวดล้อมภายในภาพของแต่ละเขตในเรื่องขนาดพื้นที่เขตที่พักอาศัย การถูกแบ่งแยกโดยถนนทั้ง 3 ความปลอดภัยในเขตที่พักอาศัย ความเป็นมิตรของเพื่อนบ้าน สภาวะแวดล้อมในเขตที่พักอาศัย และความพอใจในสภาพแวดล้อม

6. ศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้พื้นที่ภายในอาคารของผู้อยู่อาศัย ในบริเวณต่าง ๆ ว่าแตกต่างกันอย่างไร จากการเปรียบเทียบระบบกิจกรรม (Activity System) ที่มีขึ้นในพื้นที่บริเวณนั้น ซึ่งได้แก่ ประเภทกิจกรรม ลักษณะทางสังคมของผู้มาร่วมกิจกรรม ช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรม และเขตที่พักอาศัยของผู้มาใช้

7. ศึกษาถึงความแตกต่างทางทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มาใช้พื้นที่ภายในอาคารในบริเวณที่มีกิจกรรมเฉพาะต่าง ๆ เช่น บริเวณตลาดเย็นและที่ว่างระหว่างอาคารในเขตที่พักอาศัยที่ 1 และบริเวณตลาดเช้า และถนนทางเข้าโรงเรียนในเขตที่พักอาศัยที่ 4 โดยเปรียบเทียบในเรื่องขนาดพื้นที่บริเวณ

ต่าง ๆ นั้น โอกาสของการมาใช้พื้นที่บริเวณนั้น คุณภาพของการใช้พื้นที่บริเวณนั้น และความพอใจในการใช้พื้นที่บริเวณนั้น

8. ศึกษาความคิดเห็นและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสภาพแวดล้อมกายภาพภายนอกอาคาร จากปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้อยู่อาศัยประสบอยู่ ความต้องการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และการเลือกตำแหน่งที่ตั้งสาธารณูปโภคสถานในบริเวณเคหะชุมชนมีกณะสัน

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้¹ สภาพแวดล้อมกายภาพภายนอกอาคารของ เคหะชุมชนมีกณะสัน ที่ทำการศึกษานี้ครั้งนี้มีข้อกำหนดและขอบเขตของการศึกษาดังนี้.-

1. สภาพกายภาพของ เคหะชุมชนแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นตัวอาคารบ้านพักอาศัย และสภาพแวดล้อมกายภาพภายนอกอาคาร² อยู่ในสภาพที่เก่าและทรุดโทรม ชาวकारकुและนักศึกษาที่ศึกษานี้ ดังนั้นลักษณะทางกายภาพที่ทำการศึกษานี้จึงศึกษาเฉพาะ เรื่องขนาดพื้นที่ของบริเวณที่พักอาศัยทั้ง 4 เขต และพื้นที่โล่ง ๆ

¹ผู้ใช้ในที่นี้หมายถึงผู้อยู่อาศัยกลุ่มพนักงานชั้น จักรวาและคนงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาในครั้งนี้เท่านั้น

²สภาพแวดล้อมกายภาพภายนอกอาคาร หมายถึง สภาพแวดล้อมกายภาพที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งโคแนก ถนนหนทาง ทางเท้า ถนนภายในชุมชน สนามเด็กเล่น บริเวณที่ว่าง สถานที่และอาคารต่าง ๆ ซึ่งประกอบกิจกรรมหรือไม่ประกอบกิจกรรม โดยพิจารณาตั้งแต่เขตรั้วบ้านพักอาศัยออกไป

ต่าง ๆ ที่มีการใช้สอยพื้นที่ เช่น ถนน ทางเท้า ที่โล่งต่าง ๆ โดยไม่
ครอบคลุมไปถึงองค์ประกอบและอุปกรณ์ในการใช้สอยพื้นที่ภายนอกอาคาร เช่น
จำนวนแผงลอย โต๊ะ ม้านั่ง รั้ว เสาไฟฟ้า ป้ายโฆษณา ฯลฯ และ
คุณสมบัติทางกายภาพของพื้นที่นั้น ๆ เช่น รูปทรง สี วัสดุ ผิวสัมผัส
เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ จำนวน ชนิด
และประเภทของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ไม่นับเข้ามาเกี่ยวข้องในการศึกษารังนี้

3. กลุ่มสังคมของผู้ใช้ในพื้นที่ ไม่ได้ทำการศึกษาทุกกลุ่มเลือก
ศึกษาเฉพาะกลุ่มสังคมที่มีจำนวนมากที่สุด คือ กลุ่มพนักงานชั้นจัตวาและคนงาน
เท่านั้น ผู้ใช้จากภายนอกคือกลุ่ม พนักงาน ชั้นเอก โท ทรี นายแพทย์ และ
พยาบาล ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ชาวชุมชนแออัดเลื่อมโทรม (สลัม) และนักเรียน
ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสันพิทยาลัย และโรงเรียนวัดศิษย์สงสาราม ไม่นับเข้ามาเกี่ยว
ข้องในการศึกษารังนี้

4. เนื่องจากกลุ่มตัวอย่าง (ผู้ใช้) เป็นกลุ่มสังคมประเภทเกี่ยว
กัน มีความเป็นอเนกนิจต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันโต และหน้าที่ทางแรงงานไม่แตก
ต่างกันมาก จึงไม่ศึกษาตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ รายได้ของ
ครอบครัว จำนวนผู้ทำงานได้ และอาชีพพิเศษต่าง ๆ ของแม่บ้านและผู้อยู่อาศัย
ในบ้าน

5. พฤติกรรมของผู้ใช้ (กลุ่มตัวอย่าง) นั้น หากการศึกษาเฉพาะ
พฤติกรรมส่วนบุคคลและสังคมเท่านั้น ส่วนตัวแปรตามพฤติกรรมที่ไม่ครอบคลุม
ในการศึกษาในครั้งนี้ได้แก่ ระยะเวลาในการใช้สอยพื้นที่ ขอบเขตและอาณา
บริเวณของการใช้สอยพื้นที่แต่ละกิจกรรม วิธีการและขั้นตอนของการใช้สอยพื้นที่

6. การสังเุดการณ์พฤติกรรมการใช้สอยพื้นที่ เป็นการสังเุดการณ์ในช่วงวันหยุดสัปดาห์ คือ วันเสาร์ และวันอาทิตย์เท่านั้น การสังเุดการณ์ดังกล่าวถือว่าเป็นการรวบรวมข้อมูลงานพฤติกรรมการใช้สอยพื้นที่ที่สนใจ อาจทำให้กิจกรรมบางประเภทหรือจำนวนผู้ใช้สอย อาจมีผลลาคไปได้ ซึ่งจะแตกต่างจากข้อมูลตลอดอาทิตย์ เดือน ฤดูกาล หรือปี ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในการรวบรวมข้อมูลประเภทนี้

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

การเลือก เคะชุมชน เคะชุมชนใน เขตกรุง เทพมหานครมีมากมายหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นประเภทเช่า เช่าซื้อ หรือสวัสดิการสำหรับ เคะชุมชนสวัสดิการมักจะเป็น เคะชุมชนของหน่วยงานหรือสถาบันต่างๆ ของภาครัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ เคะชุมชนประเภทนี้เป็น เคะชุมชนที่อยู่อาศัย เป็นกลุ่มสังคมเดียวกัน มีวิถีความเป็นอยู่มิต่างกัน สภาพทางพฤติกรรมในสภาพแวดล้อมจึงมีแนวโน้มที่ไม่แตกต่างกันเกินไป เคะชุมชนมักกะสัน เป็น เคะชุมชนสวัสดิการอีกชุมชนหนึ่งใน เขตกรุง เทพมหานคร ที่มีความน่าสนใจและเหมาะสมต่อการศึกษา กล่าวคือ เป็น เคะชุมชนในชุมชนหนึ่งที่อยู่ใจกลางเมือง โดยมีถนน 3 สายตัดผ่านแบ่งชุมชนออกจากกัน เป็น 4 เขตสร้างมานานกว่า เคะชุมชนในประเภทเดียวกัน บ้านพักข้าราชการ กรมประชาสัมพันธ์ เคะราหะ และบ้านพักคนงานโรงงานยาสูบ เป็นคน บริเวณที่พักอาศัยของ เคะชุมชนมักกะสันอยู่ติดกับสถานที่ทำงาน (โรงงานมักกะสัน) เคะชุมชนแห่งนี้มีองค์ประกอบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการพร้อมมูล และที่น่าสนใจเป็นพิเศษ คือ เคะชุมชนแห่งนี้ เป็น เคะชุมชนของกลุ่มวิชาชีพสายช่าง เป็นส่วนมาก

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเลือก จากกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่มีอิทธิพลจำนวนมากที่สุดในเคหะชุมชนมักกะสัน คือ กลุ่ม พนักงาน ชั้นจิตวาและคนงาน ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 93.17 ของผู้อยู่อาศัย ทั้งหมดในชุมชน การสุ่มตัวอย่างในการศึกษาพยายามเลือกให้สอดคล้องกับลักษณะ กายภาพ คือ การแบ่ง เป็น 4 เขต หรือการสุ่มตามกลุ่ม (Cluster Sampling) และทำการสุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 20 ของประชากรในเขตนับ ๆ ในการ กำหนดตัวอย่างในการออกแบบสอบถาม พยายามให้กระจายบนพื้นที่พักอาศัยให้ ทั่วถึง โดยเจาะจงตำแหน่งของตัวอย่าง (Purposive Sampling) เช่น ไกลถนน ไกลถนน และใจกลางพื้นที่ของแต่ละเขต ถ้าตำแหน่งตัวอย่างที่ เจาะจงไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่พบผู้แจกแบบสอบถามจะ เลือกตัวอย่างที่บังเอิญ ใกล้ กับตำแหน่งที่เจาะจงไว้ สำหรับการสุ่มตัวอย่าง เพื่อการสัมภาษณ์นั้น เก็บรวบรวม จากผู้ที่พบในเหตุการณ์เหตุที่จะขอความร่วมมือไป (Accidental Sampling) โดยกำหนดขนาดของตัวอย่างไว้ประมาณร้อยละ 20 เช่นกัน

การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารอ้างอิง หน่วย งานที่เกี่ยวข้อง คือ การรถไฟแห่งประเทศไทย และจากประชากรตัวอย่าง

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสารอ้างอิง เกี่ยวกับทฤษฎี และตัวอย่างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้

2. รายละเอียดต่าง ๆ ของชุมชน โครงสร้างทางสังคมและแผนผังของชุมชนได้จากกองแบบแผน ฝ่ายช่างโยธา และแผนกสวัสดิการ และระเบียบวินัย โรงงานมักกะสัน การรถไฟแห่งประเทศไทย

3. ข้อมูลทางด้านกายภาพ และองค์ประกอบต่าง ๆ ของ คณะ
ชุมชนแห่งนี้ รวบรวมโดยการสังเกตการณ์และบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ลงใน
แบบบันทึกที่จัดเตรียมไว้

4. ข้อมูลจากค่านิยมพฤติกรรม เช่น การรับรู้ ทัศนคติ และความ
คิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อสภาพแวดล้อมของ คณะชุมชนรวบรวมโดยการสัมภาษณ์
และแบบสอบถามจากการสุ่มตัวอย่างตามกลุ่ม

5. ข้อมูลทางด้านพฤติกรรมทางใช้พื้นที่ รวบรวมจากการสังเกต
การณ์และการสัมภาษณ์ผู้ใช้ในบริเวณพื้นที่นั้น ๆ อย่างมีโครงสร้างโดยทำการ
บันทึกรายละเอียดของกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ ตั้งแต่เวลาเช้า 8.00 น. จนถึง
เวลาเย็น (18.00 น.) และเลือกทำการสังเกตการณ์และบันทึกพฤติกรรมใน
วันหยุดสุดสัปดาห์ที่มีอากาศปลอดโปร่ง การสัมภาษณ์เข้าร่วมกิจกรรมก็เลือก
สัมภาษณ์ไปความสะอาดการของการใช้พื้นที่ คือ เมื่อเกิดกิจกรรมต่าง ๆ
ขึ้นนานพอสมควรจึง เริ่มทำการสัมภาษณ์

วิธีการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษามีขั้นตอนและวิธีการดังนี้

1. ทำการศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม
มนุษย์ในสภาพแวดล้อมจากเอกสารวิจัย เอกสารวิชาการและบทความต่าง ๆ
จากห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย เพื่อพิจารณา
เลือก คณะชุมชนตัวอย่างในการศึกษา

2. ทำการสำรวจ เบื้องต้นโดยการสังเกตการณ์พฤติกรรมต่าง ๆ ภายนอกอาคารของ เคนะชุมชนมักกะสัน ในบริเวณต่าง ๆ กัน ช่วงเวลาต่าง ๆ กัน และทำการสัมภาษณ์ เบื้องต้นผู้ใช้สอยในบริเวณนั้นว่ามีความรู้สึกทัศนคติ และความคิดเห็นต่อชุมชนและบริเวณนั้น ๆ ว่าเป็นเช่นใด สึกค่อขอแผนผังต่าง ๆ ของ เคนะชุมชนมักกะสัน เพื่อเป็นต้นแบบในการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาขั้นละเอียดต่อไป

3. จัดทำโครงการการศึกษา วัตถุประสงค์ แนวเหตุผลต่าง ๆ วางแผนรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อการศึกษาและจัดทำโครงการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการรวบรวมข้อมูล

4. ทำการรวบรวมข้อมูลด้านสภาพภายนอกอาคารตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และทดลองแบบสอบถาม และแบบสังเกตการณ์โดยการทดสอบแบบสอบถามจากผู้ใช้ 20 ราย เพื่อทดสอบความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของ เครื่องมือ และทำการทดสอบซ้ำโดยตั้งระยะห่างกัน 2 อาทิตย์ ส่วนการสังเกตการณ์พฤติกรรมการใช้สอยพื้นที่นั้น ใ้ทดลองโดยผู้ใช้ผู้สังเกตการณ์ 2 รายในเหตุการณ์เดียวกัน เพื่อทดสอบความเข้าใจและความน่าเชื่อถือของการสังเกตการณ์

5. รวบรวมข้อมูลโครงสร้างทางสังคม เช่น จำนวนประชากรเพศ อายุ ระดับการศึกษาฐานะทางกรงาน จากสำมะโนการสำรวจของแผนกสถิติการ และระเบียบวินัยของโรงงานมักกะสัน เมื่อมกราคม 2524 เพื่อเลือกกลุ่มตัวอย่างและปรับปรุง เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลให้สัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

6. หลังจากการปรับปรุง เครื่องมือและฝึกซ้อมทำความเข้าใจผู้รวบรวมข้อมูลแล้ว จึงเริ่มทำการรวบรวมข้อมูลทุกประเภทใน เคนะชุมชน

มักกะสัน โดยแจกแบบสอบถามความค้ำแหน่งที่กำหนดไว้ และ เรียกเก็บคืนในวันรุ่งขึ้น เวลาเดียวกัน ถ้าวันรุ่งขึ้นยังไม่ได้รับความร่วมมือหรือตอบไม่เสร็จก็เปลี่ยนตัวอบางหรือบันทึกมาวันอื่นต่อไป การสังเกตุการณ์และการสัมภาษณ์ทำการรวบรวมข้อมูลในวันหยุดราชการ คือ เสาร์และอาทิตย์ โดยแบ่งกลุ่มสังเกตุการณ์และสัมภาษณ์ไปค้ำแหน่งที่กำหนดไว้ ทำการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เวลา 8.00 น. จนถึง 18.00 น. ของทั้งสองวัน ข้อมูลต่าง ๆ สำรวจเสร็จสิ้นในเดือนพฤศจิกายน 2524

7. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตามประเด็นที่กึ่ง วัตถุประสงค์และแนวเหตุผลต่าง ๆ ไว้ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

8. จัดทำรายงานการศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้านี้ใช้วิธีการทางสถิติ และการวิเคราะห์เชิงภาพเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้วยละเอียดดังนี้

1. การเปรียบเทียบการรับรู้สภาวะแวดล้อมกายภาพใช้การวิเคราะห์อัตราส่วนร้อยละ เพื่อเปรียบเทียบจำนวนความแตกต่างของการรับรู้ และการจัดอันดับอัตราส่วนร้อยละโดยถือเกณฑ์อันดับแรก คือ อัตราส่วนจำนวนมากและอันดับลดหลั่นกันไปตามอัตราส่วนที่ลดลง โดยเสนอเป็นการวางเปรียบเทียบและภาพที่สื่อความหมายของการรับรู้ในแผนผังชุมชน

2. การเปรียบเทียบความรู้สึกและทัศนคติที่มีต่อสภาพแวดล้อม
กายภาพ โดยมีมาตราประเมินผล ซึ่งใช้ค่าคุณศัพท์หรือวลีที่มีความหมาย
ตรงข้ามกันอย่างชัดเจน โดยมีมาตราส่วนเปรียบเทียบ 5 ชั้น โดยมีมาตรา
ประเมินดังนี้.-

2.1 การประเมินความรู้สึกและทัศนคติต่อสภาพแวดล้อม
กายภาพของ เขตทั้ง 4

เรื่องขนาดพื้นที่เขตพักอาศัย

แออัด	-	เขามาง
พลุกพล่าน	-	ไม่พลุกพล่าน

เรื่องการถูกแบ่งแยกโดยถนนทั้ง 3

ไม่เป็นสัดส่วน	-	เป็นสัดส่วน
แยงแยก	-	ไม่แยงแยก

เรื่องทางสังคมใน เขตพักอาศัย

ไม่เป็นมิตร	-	เป็นมิตร
ไม่ปลอดภัย	-	ปลอดภัย

เรื่องสภาวะแวดล้อมใน เขตพักอาศัย

อีกหัก	-	สงบ
ไม่น่าอยู่	-	น่าอยู่

เรื่องความพอใจในสภาพแวดล้อม

ไม่ชอบ	-	ชอบ
--------	---	-----

2.2 การประเมินความรู้สึกและทัศนคติ เฉพาะบริเวณที่เกิดกิจกรรมเกิน ๆ

เรื่องขนาดพื้นที่

เล็ก	-	ใหญ่
หนาแน่น	-	เบาบาง

เรื่องโอกาสในการใช้พื้นที่

ไกล	-	ใกล้
ไม่สะดวก	-	สะดวก
ไม่เหมาะสม	-	เหมาะสม

เรื่องคุณภาพการใช้พื้นที่

ไม่ปลอดภัย	-	ปลอดภัย
รบกวน	-	ไม่รบกวน
สกปรก	-	สะอาด

เรื่องความพอใจในพื้นที่

ไม่พอใจ	-	พอใจ
---------	---	------

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบใช้วิธีคำนวณค่าเฉลี่ยส่วนกลางคือ มัชฌิมเลขคณิต ($\bar{x}$) และการวัดการกระจายด้วยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) ในการเปรียบเทียบค่าความแตกต่างในค่ามัชฌิมเลขคณิต $\bar{x}$ ที่มาจากตัวอย่างทั้งสองคือ ผู้อยู่อาศัยในแต่ละเขตนั้นใช้การทดสอบความแตกต่างแบบ t - test โดยสูตร $t = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{s(\bar{x}_1, \bar{x}_2)}$

$$(\bar{x}_1 - \bar{x}_2) = \sqrt{\frac{s_1^2 + s_2^2}{N_1 + N_2 - 2} \left(\frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2} \right)}$$

$$df = (N_1 + N_2 - 2)$$

โดยเสนอการเปรียบเทียบเป็นตารางและกราฟ

3. การเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้สอยพื้นที่เปรียบเทียบจากจำนวนกิจกรรมในพื้นที่ อัตราส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละกิจกรรม โดยถือเกณฑ์ตัดสินทางปริมาณ เสนอแนะการเปรียบเทียบเป็นตารางและแผนผังตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม และตำแหน่งที่อยู่ของผู้ที่มาใช้

4. การเปรียบเทียบค่าแห่งพื้นที่ที่เหมาะสมต่อกิจกรรมพิจารณาจากจำนวนผู้เลือกในแต่ละบริเวณ โดยถือเกณฑ์ตัดสินทางปริมาณ เสนอแนะการเปรียบเทียบเป็นตาราง และแผนผังแสดงค่าแห่งที่อยู่ผู้เลือก

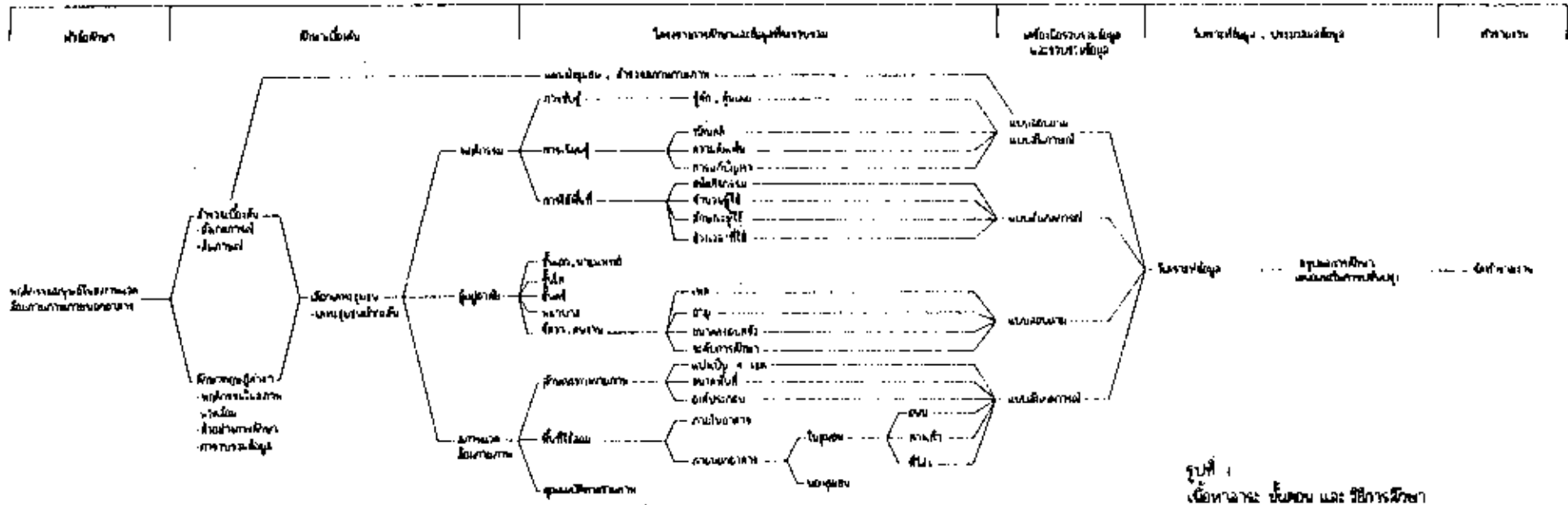
ประโยชน์ของการศึกษา

การศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมกายภาพนอกอาคาร คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของผู้ใช้กับสภาพแวดล้อมกายภาพ เพื่อนำความสัมพันธ์ดังกล่าวมาใช้ในงานออกแบบหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพ การศึกษาในครั้งนี้เปรียบเสมือนการประเมินผลโครงการ เหนือชุมชนแห่งนี้ โดยประเมินผลจากข้อมูลจากระบบการทางพฤติกรรมมาพิจารณา ซึ่งทำให้ทราบถึงความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม และทราบความต้องการต่าง ๆ ที่ผู้ใช้มีต่อสภาพแวดล้อมกายภาพ ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถนำไปใช้ปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพ ให้เกิดความเหมาะสมต่อการใช้สอยได้

การศึกษาครั้งนี้ทำให้มีความเข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่ กล่าวคือ กลุ่มฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่า จะไม่เลือกตำแหน่งใด ๆ ในบริเวณที่พักอาศัยของกลุ่มฐานะทางสังคมที่สูงกว่า และยังไม่ยอมรับกลุ่มอยู่อาศัยแออัดเสื่อมโทรม (สลัม) ให้อยู่ในเขตที่พักอาศัยของตนอีกด้วย โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นตัวการสำคัญในการแบ่งแยกมากกว่าลักษณะทางสภาพของ เขตที่พักอาศัยของ เคนะชุมชนแห่งนี้

ขั้นตอนและวิธีการศึกษาแม้จะไม่ครบทุกขั้นตอนของการศึกษาในการปรับปรุง เคนะชุมชน แต่ถือว่าการศึกษานี้สามารถนำข้อมูลทางความรู้ไปใช้ในการพิจารณาปรับปรุงสภาพแวดล้อม เคนะชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้ศึกษาและปรับปรุงใน เคนะชุมชนประเภทเดียวกันหรือประเภทอื่น ๆ และชุมชนที่อยู่อาศัยแออัดเสื่อมโทรม (สลัม) ให้มีสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ดีขึ้น และเป็น เคนะชุมชนที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น นอกเหนือจากนี้ขั้นตอนและวิธีการในการศึกษายังนำไปใช้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของพฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อมบางประเภทใดก็ตามความเหมาะสม เช่น สวนสาธารณะ ตลาดสด ตลาดนัด หรือสาธารณะสถานต่าง ๆ ได้อีกด้วย

รูปที่ 1
โครงสร้างการดำเนินงาน และ วิธีการดำเนินงาน